

Yıl: 4, Sayı: 11, Haziran 2017, s. 658-672

Asuman GÜRMAN ŞAHİN¹

MEVLÜT SÜLEYMANLI'NIN GÖÇ ADLI ROMANININ GURBET KAVRAMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

Gurbet kavramı yalnızca memleketinden uzakta kalmanın yarattığı çeşitli ruh hallerinden doğan garipliğe karşılık gelmez. Gurbet, en temel anlamda mekânsal bir yer değiştirme sürecidir. Belli başlı nedenlerle başlayan bu süreç, gurbet ve sila döngüsü içerisinde hareket eder. Döngü, gurbete çıkma nedeni, kararı, hazırlık evresi, gurbet yolculuğu, gurbet, sila ve geride kalanların yaşadıkları psikolojik hallerden meydana gelir. Mevlüt Süleymanlı'nın üç bölümden oluşan ve art zamanlı olarak kurulan *Göç* adlı romanında da yüzyıllar önce atalar yurdundan doğuya göç eden Karakelle boyunun ata topraklarına dönmek için batıya doğru yaptıkları göç serüveni anlatılmaktadır. Bu makalede de yaşanan göçün gurbet sürecinde nasıl ele alındığı, göçün birey üzerinde yarattığı etkiler tespit edilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mevlüt Süleymanlı, Azerbaycan Edebiyatı, gurbet, göç, göçebelik, yerleşik hayat.

EVALUATION OF MEVLÜT SÜLEYMANLI IN THE CONTEXT OF GÖÇ CONCEPT

Abstarc

The concept of homesickness not only eguel the various moods created by the oddity of nature to stay away from his hometown. The most basic sense, the homesickness is a spatial displacement process. This process begins with the main reason and homesickness and cycles of sila in moves. The cycle occurs homesickness of why go to, decision, preparatory phase, travel; homesickness, sila and it comes from the psychological conditions that the survivors experience. In Mevlüt Süleymanlı's novel entitled *Göç* Karakelle, who migrated east from the land of the ancestors centuries ago, tells the adventure of the migration to the west

¹ Dr, asumangurman@hotmail.com.

to return to their ancestral lands. In this article, it will be evaluated how the living migration is handled in the process of migration in the process of migration, and the effects that the migration creates on the individual.

Key Words: Mevlüt Süleymanlı, Azerbaycan Literatüre, homesickness, migration, nomadism, settled life.

GİRİŞ

Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilanı ile Azerbaycan yazarları bir yandan dünya edebiyatıyla paralel olarak çağdaş konuları özgürce ele alan eserler verirken, diğer yandan da tarih ve folklor kaynaklı postmodern eserler vermişlerdir (Duymaz, 2015: 2). Tarih ve folklor kaynaklı postmodern eserler vererek, Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı yazarları arasında anılan (Kolcu, 2004: 35) yazarlardan biri de Mevlüt Süleymanlı'dır. Yazarın *Göç* adlı romanı, folklorik unsurlarla bezenmiş Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı'nda önemli bir yere sahiptir. Azerbaycan Türkçesinden birçok eserin aktarımını yapan Seyfettin Altaylı, *Göç* romanını Türkiye Türkçesine aktarmıştır.

Mevlüt Süleymanlı 18 Mart 1943 tarihinde, Koçkar Dağı eteklerinde, şu an Ermenistan sınırları içindeki, bir Türk köyü olan Kızıl Şafak'ta dünyaya gelmiştir. Köy, Ermenilerin "Kalinino" dedikleri Celaloğlu kasabasına bağlıdır. Yazarın babası İkinci Dünya Savaşı sırasında şehit düşmüştür (Vahidoğlu, 1997: 329). İlk ve orta öğrenimini İlmezli köyünde tamamlayan Süleymanlı, 1964 yılında edebiyat dünyasına adım atmıştır. Aynı yıl "Ellerim" adlı şiiri *Azerbaycan Gençleri* gazetesinde yayınlanmış ve büyük ilgi görmüştür. İlk eseri *Bir Unvan* adlı şiir kitabıdır. Onu *Ayin Aydınlığında, Köç (Göç), Şehir Toylarının Sesi, Değirmen* adlı eserler takip etmiştir. 1967 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji bölümünden mezun olduktan sonra Azerbaycan Devlet Televizyon ve Rado Teşkilatı'nda dram redaksiyon şubesinde yazar olarak işe başlamıştır. 1974-1976 yılları arasında Azerbaycan sinemasında senarist olarak çalışmıştır. 1976-1980 yıllarında ise *Ulduz (Yıldız)* dergisinde, 1980'den sonra ise *Azerbaycan* dergisinin yayın şubesi müdürü olarak görev yapmıştır.

Süleymanlı'nın ailesi edebiyata özellikle de şiire çok ilgi duyar. Yazar, edebiyat dünyası yolculuğunda kendisine annesinin ilham verdiğini belirtir:

"Edebiyat anlayışım ise beledi. Bezen and içirik 'bu suyun aydınlığı hakkı', 'bu ışık hakkı', 'bu yol hakkı' kimi. Men bunları nece anlayırsa edebiyatı da ele anlayıram. Yeni (yani) bilmezsen ki, suyun aydınlığı, ışık hardan senin üsdüne düşdü, aydınlığa gerg oldun."

Sevgi ve güzellik duygusu insanın könlüne elece düşer, yaşillık kimi cücerer (yeşerir). Üreğimin genişliğini bu duygulara borcluyam. Öz köküm mehebbetim olmasaydı, özge halglara hörnmət besliyebilmezdim. Ancag öz eşlini seven insanlar dünyanı gözelleşdirer, sülhün bayrağını ucaldar. Üreğinde mehebbet, sevgi olmayanlar ise dünyanı gana bulayar, cinayetler töreder. (Süleymanlı, 2014: 3-7)". Binlerce yıl at sırtında koşan Oğuz Türkleri Mevlüt Süleymanlı'nın edebî sanatının yapı taşı olmuştur. Tabiata çok düşkün olan Mevlüt Süleymanlı eserlerinde tabiatın güzelliklerine sık sık yer verip bu güzellikleri günümüz Dede Korkut'u gibi şiirsel bir dille eserlerine aktarmıştır.

I. Göç Romanının Olay Örgüsü

Roman üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Karakelle boyu insanların günümüz hayatlarından bahsedilir. İkinci bölümde, ilk bölümde tanıtılan Karakelle boyunun yüzyıllar önce yaşadığı büyük göç hadisesi anlatılır. Son bölümde ise tekrar günümüze dönülerek üçüncü bölüm ilk bölüme bağlanır ve olay örgüsü tamamlanmış olur.

Eser, Karakelle boyundan İmir'in gördüğü sıkıntılı rüyalar ile başlar. Rüyalarında geleceği gören yarı meczup, hastalıklı, öksüz İmir, ninesi Hürü Kadın ve ağabeyi Bekil ile yaşamaktadır. Bu küçük aile, hayatta kalan son Karakelle bireyleridir. Soyun devamını sağlayacak tek sağlam erkek çocuğu Bekil, ninesi tarafından yıllarca kız gibi giyindirilerek kan davahıları Kanıklardan gizlenir. Nine ise iki torunuyla birlikte yaşayan Karakelle boyunun tek hafızasıdır. Hem İmir'in sağlıklı olmaması, hem de son dönemlerde araları açık olan Kanıkların oğlu Saraç'la kız sebebiyle takışan Bekil'in hayatının tehlikeye girmesi Hürü Kadın'ın gözünde boylarının geçmişinin canlanmasına sebep olur.

İkinci ve romanın en uzun bölümünde Hürü Kadın'ın hafızasında kalanlar aracılığıyla Karakelle boyunun yüzyıllardır verdiği mücadele gözler önüne serilmektedir. Yüzyıllar önce ataları, yurtlarından doğuya göçen Karakelle boyunun ata topraklarına dönmek için batıya doğru ilerleyen göç süreci anlatılmaktadır. Aksakallı Dede'nin önderliğindeki göç, Koçkar Dağı'nın eteklerine vardığında burasının atalar yurdu olduğunu anlar. Karşılaştıkları Koçkarevi aşiretiyle aynı dili konuşmaktadırlar. İyi ilişkiler kurarlar. Kız alıp, kız verirler. Eğrikar'a yerleşecekleri zaman karşılaştıkları Kanıkevi aşiretiyle mücadeleye girerler. Karakelleler'in Eğrikar'ı hayvanlarını otlatmak için kullanması, Kanıklarla düşmanlık tohumlarının atılmasına sebep olur. Toprak yüzünden kavgalar başlar. Bu kavgalar zamanla kan davasına dönüşür. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen husumet bitmez.

Göçebe hayattan yerleşik düzene geçiş, gündelik hayatta paranın ön plana çıkması, geniş topraklara sahip olma çabası, -Oral'ın hırsızlık yapıp uzak diyarlara sürgün edilmesine yol açacak- başkalarından daha fazla mal mülke sahip olma arzusu gibi yeni olgular ortaya çıkarmıştır.

Kanıklar ile uğraşırken bir taraftan da Çarlık Rusya tarafından Lemse Kurtan ve ailesinin yöreye yerleştirilmesi, Karakelleler için büyük sıkıntıların başlangıcı olur. Kurtan, bu toprakların kendilerine verildiğini, ancak altın para karşılığında Karakelleler'in kendilerine çalışabileceklerini söyler. Aslında onların amacı parayla ya da kız alıp vermeye Eğrikar'a sahip olmaktır. Bu durumu hoş karşılamayan Karakelleler kadınlı erkekli Kurtan Ağalar'ın üzerlerine yürür. Karakeller'den sadece Ardıç ellerinde esir kalır. O da yolunu bulunca kaçır. 1903'te Çarlık Rusya'nın dağılmaya başlamasıyla Kurtan Ağa Eğrikar'ı terk eder.

Üçüncü bölümde ise asıl roman zamanına geri dönülür. Kanıklar Karakeller'den son kalan Bekil'i öldürmek ister. Hürü Kadın torunlarını korumaya çalışır. Yıllar önce Kurtan'ın esaretinden uzak diyarlara kaçan Ardıç ile işlediği suç yüzünden memleketinden ayrılan Oral'ın torunları Eğrikar'a döner. Bu da Karakelleler'in yeniden artması için bir umut olur ve roman bu şekilde sonlanır.

II. Mevlüt Süleymanlı'nın *Göç* Adlı Romanının Gurbet Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi

Göç, gurbetin alt kavramları arasında yer almaktadır. Çünkü gurbet kavramı sadece acı, keder, özlem vb. gibi duyguları karşılamaz. Gurbet, Arapça kökenli (gurba Arapça Master) (Tietze, 2003, s. 195) bir kelime olup “*Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer*” (TDK, 1988, s. 897) ve aynı zamanda “*Memleketinden uzak olma, vatanından ayrı yaşama halinin verdiği duygu, gariplik, yabancılık*” (Ayverdi, 2011, s. 440) hâli anlamlarına gelmektedir.

Gurbet en temel anlamda mekânsal bir kavramdır, mekânsal bir yer değiştirmedir ve bu olay bir dizi süreci içine alır. Bu süreci oluşturan evreler şunlardır: Gurbete çıkma nedenleri, gurbete çıkma hazırlığı, gurbet yolculuğu, gurbet, sıra, sıra yolculuğu, kavuşma. Bu süreçte gurbeti yaşayan gurbetçi ve o gurbetçinin yakınları yani geride kalanlar söz konusu olur. Gurbet, gurbetçi tarafından hem mekânsal, hem duygusal anlamda; gurbetçinin yakınları tarafından ise sadece duygusal anlamda yaşanır (Gürman Şahin, 2015, s. 24).

Göç romana gurbet kavramı bağlamında bakıldığında ise farklı sebeplerden ötürü pek çok gurbetin meydana geldiği görülmektedir. Romanda izlenen gurbet, topluluk halinde ve bireysel olmak üzere iki ayrı kanaldan devam etmektedir. Ana konusunu oluşturması bakımından da öncelikle topluluk halinde gurbet incelendiğinde “Karakelleler’in göçü” ve “Lemse Kurtan’ın göçü” şeklinde iki yer değişiminin gerçekleştiği tespit edilmektedir.

A. Topluluk Halinde Gerçekleşen Gurbet

1. Karakeller’in Göçü

Romanın merkezinde duran Karakeller’in göçü olay örgüsünde önemli bir yeri teşkil etmektedir.

1.1. Gurbete Çıkma Nedeni/ Nedenleri

Gurbete çıkmanın ekonomik, siyasî, toplumsal, ailevî ya da bireysel sıkıntı veya gereksinim gibi pek çok sıralanacak nedeni olabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde göç de başlı başına bir gurbete çıkma nedenidir. Mevlüt Süleymanlı'nın *Göç* romanında gurbete çıkmanın nedenlerinden sadece biri olan göç anlatılmaktadır. Tek bir birey, aile, belli bir sınıf, topluluk, kavim, soy veya milletçe görülebilen göçün de kendi içinde nedeni veyahut nedenleri olacaktır. Romanda Karakelle boyunun yerlerini yurtlarını bırakıp, yıllar sonra “*atalar yurdu*” dedikleri Eğrikar’a göçünün tek bir sebebi vardır: Yaşadıkları yerde uğradıkları katliam. Boyun en yaşlısı Dede, hayatta kalabilmeleri ve soylarının yaşaması için göçüyle beraber gurbete çıkma kararı alır:

“- *Katliam başlayacak, oğul, kan akıtılacak. Dönün gün doğusuna.*

- *Katliamdan kaçırırım bunları. Gün doğusunda da katliam var. Sultanlara sultanlık kurduk, kendimize yer bulamadık. Buraya ölmeğe gelmişim*” (Süleymanlı, 2014: 68).

Bu ifadelerle gurbet yolculuğunun esas sebebi okuyucuya bildirilir. Aynı zamanda göçün “*zorunlu, travmatik bir göç*” (Göka, 2011: 98) olduğu sonucuna da varılmaktadır. Yüzyıllar önce boylar halinde yaşayan Türklerin kıtlık, açlık, susuzluk ya da boylar arası savaşlar nedeniyle toplu olarak göç ettikleri bilinmektedir. Romanda da yine alışıl gelmiş bir nedenden ötürü Karakelleler boyunun göç kararı ile karşılaşmaktadır. Türklerin yaşam tarzı

halini alan göçebelikten ziyade, zorunluluktan meydana gelen bir gurbet nedeninden söz edilmektedir.

Gurbet, başı ve sonu olan belli bir süreci kapsayan bir kavram olduğu için gurbet yolculuğu esnasında da yeni gurbet nedenleri ortaya çıkabilir. Eserde göçün yönü Batı'ya doğrudur. Çünkü Karakelle boyu daha önce herkesin yaptığı gibi doğuya gitmiştir. Ancak doğuda karşılaştıkları olumsuzluklar onların batıya yönelmesine sebep olmuştur:

“Kadın bağdaş kurdu. Çevrede gezinen gözlerinden de korkulu bir sesle:

- Niçin batıya gidiyorsunuz? Ayağı yer tutan batıya gidiyor...

- Doğuya vardık nine, vardık da geri döndük” (Süleymanlı, 2014: 58).

Boyun yaşadığı katliamlardan meydana gelen sıkıntılar gurbetin esas nedenini oluştursa da göçün bir de art nedeni vardır. Her şeye rağmen yüzyıllar önce ‘atalar yurdu’ dedikleri sıllarına dönebilmektir. Çünkü vuslat onlara aynı zamanda psikolojik bir yenilenme sağlayacaktır.

1.2. Yolculuğa Hazırlık ve Gurbet Yolculuğu

Gurbet sürecinde gurbete hazırlayan neden/nedenlerin tespitinden sonra diğer bir evre gurbete çıkma hazırlığıdır. Romanda gurbete çıkmadan evvel göç hazırlığıyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Göç anı daha ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. Gurbet, ilkbaharın ilk günlerinde başlamaktadır. Yazar, göçün gerçek yılından bahsetmediği için romanda geriye dönüştü zaman kullanıldığından yalnızca çıkarımda bulunmaktadır. Romanda geçen tek kesin tarih 1903'tür:

“Oralarda kaçınıcı tarihtir dedin, oğul?!”

- Diyorlar ki, bin dokuz yüz... üç yıldır dede.

- Bin dokuz yüz... üç?

- Hee dede!” (Süleymanlı, 2014: 172).

Üç yüzyıllık bir göç sürecinin başlangıcına dönülecek olursa göç, 1600'lü yıllarda gerçekleşmektedir. Burada zamanla ilgili üzerinde durulması gereken nokta, romanda zaman zaman tekrarlanan göç etme arzusunun tabiatın yeniden canlanmaya başlamasıyla aynı ana denk getirilmesidir. Tabiatdaki değişimin insanlar üzerindeki etkisi bilinen bilimsel bir gerçekliktir. Atlı göçebe kültüründe ise romandan çıkarılan sonuçlara göre tabiatın uyanışıyla göçün Türk'ün ruhundaki etkisi paralellik göstermektedir:

“İlkbaharda yaylaya, kışın kışlağa giden göçlere bakıyorlardı. Bütün bunları bir dert olarak algılayan Karakelleler'in yalnızca kendilerinden haberi yoktu” (Süleymanlı, 2014: 120).

Gurbetin güzergâhı, zamana göre daha açıktır. Göç, Karayazı ormanlarından Batı'da bulunan Eğrikar'a doğru gitmektedir. Bu arada romanda göçün kullanımı hem hareketi, hem de topluluk adını karşılaması bakımından dikkat çekicidir. Varılmak istenilen yer olarak Eğrikar'ın tercih edilmesi tesadüfî değildir. Vaktiyle Eğrikar'da yerleşik iken “*alınlarının yazgısıyla*”, buralardan ayrılmış, hastalıkla sağlıkla, savaşla barışla, baskınla durgunla “*dünyanın beli*

*uzunu*¹ göçüp durmuşlardır. Dede'nin rehberliğinde yeniden Koçkar dağı eteklerine, Eğrikar'a dönülmektedir. Aslında daüssılayı Dede bile görmemiştir. Karakelleler'in yüzyıllar öncesinde kalan yerleşik hayatına dair ağızdan ağıza anlatılan öylesine bir rivayet ve sadece yanlarında taşıdıkları çok eski yazılar vardır. Öyle ki bu eski yazıları okuyabilen kimse kalmamıştır. Ama dönüp geldikleri bu atalar yurdunun mezar taşlarında aynı yazılar bulunmaktadır. İşte bu nedenle göçün aksakallı, en büyüğü olan Dede, soyunun tekrar aynı yere giderek orada geçmişlerinin yerinde kök salmak arzusundadır.

Karayazı ormanından Eğrikar'a doğru çıkılan gurbet yolculuğunda kullanılan vasıtalar atlar, at arabaları, zaman zaman yük veya çocukların taşınması için kullanılan öküzler ve develerdir. Kullanılan bu vasıtalar Türk göçebe kültürünün asli araç gereçleridir. Özellikle at o dönemin ve gurbetin en önemli vasıtasıdır. Merkezî Asya'da göçebe uygarlığın evcil hayvanları arasında yer alan at, bu bölgede yaşayan kavimlerin tarihinde önemli ve fonksiyonel bir rol oynamıştır. İslâm öncesi bozkır kültürü, temel olarak göçebe uygarlığı ile ifade edilirse bu uygarlığın içindeki en önemli unsurun at olduğu söylenebilir. Tarihî süreç içinde kara ulaşımında insanoğlunun en temel sorunlarından biri; insan, yük ve eşyaların taşınması olmuştur. Bu bakımdan at, konar-göçer bir topluluğun yükselmesinde (siyasî ve iktisadî), onların bir yerden başka bir yere göç etmeleri ve yurt edinmelerinde önemli bir işleve sahip olmuştur. Bu bağlamda konar-göçer hayatta insanoğlu at ile bütünleşerek, bozkırının ayrılmaz bir kardeşi hâline gelmiş ve Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserinde "*At Türkün kanadıdır*" sözünden anlaşılacağı üzere, konar-göçer Türklerin yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştur (Belek, 2015: 114). Elbette tarihi devamlılığa bakıldığında atın yanı sıra bu hareketlilikte at kadar deve ve diğer büyük baş hayvanlar da önemli bir yer teşkil etmiştir. Yazar, göç esnasını anlatırken bu değerleri realist bir tavırla gözler önüne sermektedir. Atın üstünde göçü korumakla yükümlü erkekler, eşyaları, yaşlıları, kadınları ve çocukları taşıyan at arabaları, öküzler ve develer vardır:

“Önde doru atların üstünde silahlı-pusatlı delikanlılar, arkada atlı kızlar, gelinler geliyordu. Kebelerle, kilimlerle örülmüş, bezenmiş göç arabalarında nineler, kadınlar geliyordu. Elde dokuma elbiseler giydirilmiş erkek çocuklarını öküzlere bindirmişlerdi. Kırmızı inekler, melez koyunlar, günün bir vaktinde, dünyanın neresinde olursa olsun sağılacaklarını biliyor gibi otlayıp, sütlene sütlene yeşil dağlara doğru yol alıyorlardı. Onların önünde yüklü develer vardı. Ak devenin sırtında aksakallı bir ihtiyar yeşil çayırda oturuyor gibi rahatcasına

¹ Dünyanın beli uzununu deyimi roman boyunca bir leit motif gibi dokuz kez tekrarlanmıştır. Bu deyim Azerbaycan Türklerinin kullandığı bir deyimdir. Yazar deyimini iki manada kullanmıştır. Türkler Doğu'dan Batı'ya göç ederken dikkat edilirse hep ekvator çizgisini takip etmişler, birinci olarak bu kastedilmektedir. İkinci olarak ise bu Türk kabilesinin ezelden gelip, ebede gittiği vurgulanarak muazzam bir zaman derinliği kazandırılmaktadır. “Dünyanın beli uzununu’ (ezelden ebede) seferlere çıkmış, yüzlerce, binlerce Karakelle soyu gibi kökleri bir millet adına sığamadılar. Her kök ayrı bir millet edasıyla kılıç kuşandı. Herkesin kendi soyu kendine millet oldu. Bu şekilde yüzlerce, binlerce ayrı milletmiş gibi birbirinin üzerinden geçip gittiler. Suların, toprağın yumuşak yerine akıp dalması gibi hangi soy güçsüz göründü ise oraya doğru yöneldiler. Toprağın yumuşak kısmına sular nasıl sınıyorsa o şekilde yollara, topraklara sine sine binlerce yılda oluştu.” (Mevlüt Süleymanlı, Göç, Bengü Yayıncılık, Eskişehir 2014, s. 74-75)

oturmuştu. Bu otlukları, bitmiş yaban güllerini, ormandaki ağaçları, sulardaki balıkları, dağlardaki taşları daha evvelden görmüş, tanıyormuş gibi eteklerden yamaçlara doğru turmanıyordu” (Süleymanlı, 2014: 54).

Uzun süren gurbet yolculuğu esnasında kimi zaman tanıdık kişilerin evlerinde, kimi zaman hanlarda, kimi zaman ise kervansaraylarda mola verilir. Ancak romanda geçen göç geniş bir topluluk, boy olduğu için bu mümkün değildir. Göç, bir süre ilerledikten sonra Eğrikar yolu üzerinde bulunan Koçkarlar'la karşılaşır. Böylelikle gurbet yolculuğundaki dinlenme bu boyun misafirliği aracılığıyla gerçekleşir. Misafir olabilmeyin belli başlı ölçütleri vardır: Önceden gelen bir düşmanlığın olmaması, aynı dili konuşuyor olmaları gerekmektedir. Tabii ki de bu ölçütler Türk töresinin değer yargıları, anlayışları ile biçimlenmektedir. Türkler başka bir milletin altında ezilmektense, yok olmaktansa özgürlüğü için göçü tercih eden bir millettir. Neticede Karekelleler'i ağırlamayı kabul etmelerinin altında esas yatan öge budur. Romanda misafirliğe kabul edilmenin ölçütü ayrıntılı bir şekilde anlatılır:

“Çadırlardan yine atlılar çıktı. Göç adamları kıpırdayıp kendilerine çekidüzen verdiler. Bellerindeki kılıcı, hançeri adeta canlarıyla, kanlarıyla yoklayarak beklediler. Atlılar tepenin üstüne çıkıp ellerini kaldırdılar:

-Ağam sizi misafir etmek istiyor, dediler. Herkes dönüp Dede'ye baktı. Dede işaret etti:- Sorun bakalım, ağası ekmeğini kime yedirdiğini biliyor mu?

Sordular.

-Biliyor dediler. Cevabınızdan memnun kalmış. Ekmeğimizi kesmezseniz düşmanımızsınız” (Süleymanlı, 2014: 56).

Misafirliği Türk kültürünün en karakteristik özelliği haline getiren asıl önemli kısmı ise gelenleri tüm zarafetiyle ağırlayabilmektir. Yazar, bu hassasiyeti ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. Bir süreliğine duraklayan misafirler için şölen hazırlanmıştır. Koçlar, danalar kesilmiş, ekmeğe pişirilmiş, kızlar topladıkları çiçeklerden takılar yapmış, zurnaların sesi göğe yükselmiş, oğlanlar kılıç oynatıp, at sürüp, av avlamış, ozanlar ise çalıp söylemişlerdir. Destansı bir roman kaleme alan Süleymanlı, her bulduğu fırsatta Türk millî folkloruna ait unsurları göç süreci boyunca dile getirmiştir:

“İşaret etti, göç indi. Koyundan koç, sığırdan erkek dana kesildi. Suların durusu, ekmeğin hası ortaya geldi. Koçkar evinin ekmeği şölen oldu. Karazurna ağır havalar çaldı, kızlar topladıkları çiçekleri, örgülü, saçaklı küpelerine takıp kokular saçarak, ağırdan ağırdan oynadılar. Oğlanlar, kılıç oynatıp, at sürerek av avladılar.

Koçkarlar'dan Ozan Gökçe, Karakelleler'den Ak Ozan çıktı. Gördüklerinden, duyduklarından, olanlardan, olacaklardan çalıp söylediler” (Süleymanlı, 2014: 57).

Gurbet yolculuğu esnasında dinlenmek için konaklanan bu yerde ozanların söyledikleri de onların ruhundaki gurbetin izlerini anlatması bakımından dikkat çekicidir. Söylenen dörtlüklerde gurbette en çok hissedilen ayrılık duygusundan bahsedilir. Yurdundan çıkıp, uzak uzak diyarlara giden bu insanların yüreklerinde ayrı bir yer bulmaktadır bu duygu. Dörtlüklerde geçen “kuş, dağ, rüzgâr, at, bilinmeyen yer”, gurbet nedeniyle yaşanan ayrılık duygularını anlatmak için çok sık kullanılan kavramlar ve imajlardır:

Kuşa döndü bir telleri burmalım

Uçtu gitti uca dağlar ardına.

Rüzgâr gibi kızıl yeledi yılmısı

Aştı gitti uca dağlar ardına.

Gökçe gökçe azman dağlar

Od ocaklı yurdu koydum o yerde.

İndim attan ısınmaya yerim yok

Baş götürdüm, kurdu koydum o yerde

(Süleymanlı, 2014: 74)

Yazar, eser boyunca destan özelliklerinden faydalanır. Şölen, at sürmek, av avlamak, ozanların çalıp söylemesi, Şamanist unsurlar, rüya gibi. Örneğin rüya, göçün yönünde önemli bir belirleyici olmuştur. Karakelleler'den birinin rüyasında geleceği ile ilgili olumlu ya da olumsuz sonlarını göreceğini söyler. Rüya motifi ile destan ve masallarda kahramanların başına gelecek işlerin rüya yoluyla haber verilmesi geniş yer tutar (Ürkmez, 2000: 6). Destan etkisinde yazılan bu romanda, rüya motifi gurbet sürecinin içinde değerlendirildiğinde gurbetin yönünü belirleyen bir unsur olarak belirlemektedir. Bilici Kadının dediği rüyayı Dede görür. Rüya hiç de hayra yorulmaz. Dede gidecekleri yerde düşmanlığın başlayacağını, kanlı günlerin onları beklediğini anlar. Rüyayı Bilici Kadın'a anlattığında onlara katliamın başlayacağını ve gün doğusuna dönmelerini söyler. Ama Dede bunu kabul etmez. Çünkü oradan da katliam nedeniyle kaçmışlardır. Çıktıkları göçün esas sebebi zaten budur. Gördüğü rüya katliamı haber verse de Dede atalar yurduna dönmek ister. Gurbet yolculuğunun seyri değişmez:

“- Rüyayı ben gördüm, Nine, dedi. Baktım devenin ağzı kanamış, ağzını açtı, başımdan aşığı kan döküldü, kana bulandım.

- Katliam başlayacak, oğul, kan akıtılacak. Dönün gün doğusuna.

-Katliamdan kaçtım bunları. Gün doğusunda da katliam var” (Süleymanlı, 2014: 67).

Rüyanın ardından gurbeti tekrar harekete geçiren unsur, Aksallı dedenin öleceğini bilmesidir. Bilici Kadın'ın da dediği gibi Dede dört gün sonra ölecektir. Bu yüzden göç, yerlerini bulabilmek için bir an evvel harekete geçmelidir. Öleceğini önceden hissetme ve bunun üzerine gidilen yeri yurt tutma, destanlarda sık karşılaşılan bir öğedir. Türk kültüründe deyimleşen “toprak çekme” öğesi burada gurbetin hareket noktasını oluşturmaktadır:

“Toprak, Dede'yi kendine çekiyordu. Çocuğun ana sütünü istemesi gibi, Dede'nin canı toprağı çekiyordu.

Dede, Koçkar Evi'nin Aksakal'ı ile yan yana oturmuştu. (...) Dede düşüncesinden sıyrılıp yüzünü çevirdi:

- Buralara konacağım, gitmeyeceğim. Bak, uzaktan uzağa gözüken o tepeler var ya, içim oraları arzuluyor. Diyorlardı Karadeniz'e ulaşın. Dünyanın şekli bizi buraya getirip, çıkardı, demek ki, alnımıza bu yazılmış.

- O gösterdiğin tepelikler Kanıkuşağı'nındır.

- Yoo, oralar bizimdir, dedi. Dedemizden kalmış. Dedem buraların adını anıyordu. Diyordu ki, "Eğrikar'dan atlara binip ayrıldık."

- Eğrikar o tepeliklerdeki dağın adıdır.

- Oralar bizimdir. Kanıkuşağı bizim toprakları sahiplenmiş, öldürülüp bitsek bile orada yaşayacağız.

- Ben orada öleceğim, ben nerde ölüp kaldıysam biz oralıyız"(Süleymanlı, 2014: 72).

Dede'nin bu kararından sonra göç, tekrar Eğrikar'a doğru yola çıkar. Gurbet yolculuğunun ikinci kısmında göç kervanının yol alma süreci ve bu süreçte yaşananlar anlatılmaktadır. Burada ayrılık, keder, hüznün gibi gurbetin yarattığı duygulardan ziyade rüyanın üzerlerinde yarattığı etkiler, dedenin ağırlaşması ve nereyi mesken tutacakları söz konusu edilmiştir:

"- Al kanlara boyanasın ak deve, kendi başını yiyessin. Hangi beladır ki, dünyanın öbür ucundan bu ucuna doğru bizi çekip getiriyor. Aslan yiğitlerimizden, hanım kızlarımızdan, bey erkeklerimizden uzağa" (Süleymanlı, 2014: 77).

Konuşmalardan halkın bir kısmının bu gurbetten memnun olmadığı görülmektedir.

Gurbetin yönünü belirleyen diğer bir unsur da iklim ve coğrafi koşullardır. Dede gökyüzünde toplanan bulutlardan orada bir göl olacağı kanısına varmıştır. Su önemli bir hayat kaynağı olduğu için göç o yöne doğru hareket eder:

"- Dede, göğün sağ tarafı bulutludur, sol tarafı açıklık. Sağa mı dönelim, sola mı?"

- Sola dönün, galiba sağda göl var, bulutu toplayan odur, orada yağışlı olur" (Süleymanlı, 2014: 78).

1.3. Gurbet Yeri

Belli bir süreç içinde hareket eden gurbet kavramının son bulduğu silsile gurbet yeridir. Gurbet sürecinin bu kısmında acı, keder, özlem, sıla, heyecan, merak, sevinç, daüssıla, yalnızlık, karamsarlık gibi gurbette olmaktan kaynaklanan duygular ile gurbetin psikolojik boyutu izlenmektedir.

Gurbet yeriyle ilk karşılaşma insan üzerinde her zaman olumsuz duygular yaratmaz. Bazen gurbet yerine varıldığında anlık yaşanan duygular da ortaya çıkabilir: Heyecanla karışık sevinç, merak duygusu gibi. Romanda, Eğrikar'la ilk karşılaşma esnasında bu duygunun ortaya çıktığı görülmektedir. Yazar realist bir tutumla karşılarında duran Eğrikar'ı tasvir ederken onların heyecanı ve merakını da gözler önüne sermektedir. Çünkü neredeyse bir ömür boyu adını duydukları atalarının çıktıkları yurda varmışlardır:

"Bütün ömürleri boyu duydukları Eğrikar denilen yer birbirine yaslanmış iki yeşil tepelikti. Güney eteğinden ırmak akıyordu. Eğri büğrü dupduru bir ırmaktı. İçindeki balıklardan dibindeki taşlar görünmüyordu. Kuzey eteği uçurumdu. Dibi görünmeyen bir dere uzanıyordu. Güneyine bakınca kuzey tarafın böylesine uçurum olacağı akla bile gelmezdi. Kayalar havada asılmış gibiydi. Tepelerin dört tarafı göz alabildiği kadar uzanan düzlüktü. Gülünden, çiçeğinden çok kuşu vardı. Bir ses duyduklarında kaynaşıyorlardı. Tepenin birinin başında bir külliye vardı. Dağlardan, tepelerden bile yaşlı gözüküyordu. Sanki dağ gibi, ırmak gibi dünya yaratılalı beri vardı" (Süleymanlı, 2014: 79).

Elbette ki gurbette acı, keder, geçmişe özlem, sıla hasreti, yalnızlık, yabancılık gibi santimental duygular daha çok yaşanmaktadır. Ancak romanda bu duygulardan neredeyse hiç bahsedilmez. Göçebe hayattan yerleşik bir düzene geçen Karakelleler’de sadece zaman zaman göçebeliğe özlem duygusu meydana gelir.

Gurbette yaşanan uyum süreci gurbetin en önemli psikolojik yönünü oluşturmaktadır. İnsanın en karakteristik özelliği bir yere ait olma duygusudur. Gurbet, aynı zamanda kişinin kendini, henüz, ait olmadığı bir yerde bulması anlamını gelmektedir. Bu dönemde yaşananlar psikolojik uyum açısından kritik bir dönemdir. Bireyin, orada yaşanan hayata gösterdiği uyum, alışma evresinin kısalığı kişide yaşanan travmayı gösterir. Eğer, uyum çabuk gerçekleşmişse rahatsızlık görülmez. Ancak tersi durum meydana gelmişse, gurbetin yarattığı travma meydana gelmiş demektir. Bu durum geçici olabileceği gibi, tedavi gerektiren bir boyut halini de alabilir. Erol Göka’nın göç ve adaptasyon ile ilgili önemli tespitleri vardır:

“Yeni mekândaki toplulukla, köken, kültür ve lisan bağı kurabilmesi durumunda göç sonrası erken dönemin ardından tam bir uyum (adaptasyon) sağlanarak göç travması yıllar içinde zihinlerden silinebilir. Fakat yeni topluluğun yabancı, düşman ve dışlayıcı olması durumunda göç travması ve göç eden kişilerdeki yabancılık ve iğretlilik duyguları göç edenlerin çocuklarında hatta daha sonraki kuşaklarda süren bir arka fon halini alır” (Göka, 2011: 105).

Romanda gurbete gösterilen psikolojik uyumun bütünüyle bir travma halini almadığı görülmektedir. Yıllar boyu göç eden insanlar, göç döngüsünde hayatta kalabilmek için kavga etmiş, kan dökmüştür. Sürekli at üstünde, ok atan hareket üzerine kurulu bir hayattan sonra yerleşik bir nizama geçiyor olmak onlara mutluluğu getirmiş gibi gözükmektedir. Bir gurbet yeri olan Eğrikar’a uyum göstermeleri, şaşırtıcı bir şekilde kısa sürede olur:

“Yılıka atlar, nahırda inekler doğurdu, sığırcılar, nahırcılar yeni doğmuş buzağları, yalkıcılar tayları omuzlarına alıp otlaklardan çadırların önlerine getirdiler. Tayların, buzağların anaları kişneye kişneye, meleye meleye kendine yurda attılar.

Karakelleler kendilerinden habersiz yaşamaya başlamışlardı. Ocakları tütüyordu. İki gün içinde ayak izleriyle yurt yeri açmışlardı, geniş otlaklarda, düzlüklerde, pınarların, ırmakların üzerinde izleri görünüyordu. Böylelikle Karakelleler’i yurda bağlayan bağlar gittikçe artmaktaydı. Kılıçlarını, oklarını açıp çadırlara bırakmışlardı, elleri boştu” (Süleymanlı, 2014: 86).

Göçün insanları, gurbet yolculuğunun sonunda Eğrikar’ı kendilerine yurt tutmakla kalmamış, tamamıyla yeni bir yaşamın düzenine kendilerini alıştırmıştır. Yeni yurtlarına ve düzenlerine karşı travmatik bir problem romanda söz konusu değildir. Bu psikolojik derinliklerde yatan bir sebebe bağlanabilir. Çünkü gönüllerinde, aslında her ne kadar gurbetmiş gibi görünse de, sılaya kavuşmanın huzuru vardır. Yıllar yıllar sonra atlarının yurduna geri dönmenin sevincini yaşamaktadırlar. Yalnızca içlerinde aynı zamanda geçmişlerinden getirdikleri endişe duygusu vardır. Endişe aynı zamanda gurbetin doğurduğu bir duygudur. Hem geride kalanlar varsa onlara ne olduğu endişesi, hem de yeni yerlerin psikoloji üzerinde yarattığı endişe:

“Yıllar boyu kavgalardan, baskınlardan, dökülen kanlardan canı sıkılıp büyümeyi özleyen çocuklar, yamaçları, kuşları, ırmakları, balıkları kendilerinin bilip, dünyayı daha samimi duygularla kucaklayıp etrafa dağıldılar. (...) Ama Karakelleler’in küçüğünden

büyüğüne kadar herkesin yüreğinde bir ürperti vardı. Yıllardır dünyaya gelenler, geldikçe yaşayanlar, yaşadıkça ölenler, öldüklerinde ürperti içinde olduklarından bu ürperti Karakelleler'in kanındaydı” (Süleymanlı, 2014: 81).

Gurbetin yarattığı en belirgin duygu geride bırakılanlara özlemdir. Bu kimi zaman anne, baba, aile, kimi zaman sevgili, kimi zaman sokak, şehir bazense mezar olur. Romanda geride kalana özlem vardır. Ancak buradaki bir yer ya da kişi değil, göçebe ruha duyulan şikâyet dolu bir özlemdir:

“Upuzun yollara alışmış sürüleri yatmaktan kelebek hastalığına yakalanıp ciğer ağrısına tutulmuştu. Atlar kulunç olmuştu, her gün beş sefer ürkütüyorlardı ki kulunçları açılsın. İtler bir bağda kaldıklarından çoğu zaman sahiplerini de tanımıyordu. İlkbaharda yaylaya, kışın kışlağa giden göçlere bakıp uluyorlardı. (...) Bir zamanlar günleri takip ederek dünyanın üzerinde yol alıyorlardı. Bir an bile son derece önemliydi. Onu kaybedersen geçemezdin. Ancak kadınlar söylendi söylendi, erkeklerin de aklına yattı atlardan indiler. Bu dünyanın göçten uzaklaşmasıydı. Zaman da onlardan habersiz obanın eteği ile akan ırmak gibiydi. Gözlerinin önünden akıp gidiyordu” (Süleymanlı, 2014: 127).

Gurbetle ilgili buraya kadar yapılan tespitler bu kavramın sadece maddî yönünü oluşturmaktadır. Gurbet kavramının bir de manevî anlamı vardır. Ruhun bu dünyadan ayrılıp başka bir dünyaya gitmesi manevî anlamdaki gurbettir. Bu göç, inançlara göre çeşitlilik gösterir. İslâmiyet'e göre gurbette olan ruhun asıl vatani ruhlar âlemine, elest meclisine dönmesidir. Bezm-i Elest: Allah, ruhlar âlemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben 'Elestü bi-Rabbiküm' yani 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' buyurunca ruhlar; Kâlû Belâ, yani 'Evet sen bizim Rabbimizsin' demişlerdir. İşte o zaman ikrâr vermiş olan insanoglu dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Bu olay, Kur'an'da da anlatılır. (A'raf 171-172) Bu meclis, bezm-i ezel olarak da bilinir. Tasavvufta ve İslâm edebiyatlarında, en eski zaman en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şairler, sevgililerine elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler. Kelime yalnızca 'elest' olarak da anılır. Çok zaman telmih yoluyla da kullanılır (Gürman Şahin, 2015: 346-347). İslâmiyet'e göre gurbette olan ruh, ölünce sılasına kavuşur. Ama hangi inanç olursa olsun bedenden ayrılan ruh göçer. Ruhun gurbet yolculuğu kimi zaman ruhlar âlemi olur, kimi zaman bilinmezlik. Romanda da ölüm göç kavramı ile ilişkilendirilmektedir:

“Bu kırıklar sebebiyle Kadın bir gün içinde anlaşılmasız şeyler söylemiş ve ruhunu teslim ederek göçüp gitmiştir” (Süleymanlı, 2014: 92).

2. Lemse Kurtan'ın Göçü

Romanda topluluk halinde görülen bir diğer gurbet hadisesi de Lemse Kurtan'ın Koçkar sirtlarına göçüdür. Kurtan'ın gurbete çıkma nedeni Karakelleler'den farklıdır. Romanın zamanından, gerçek zamana bakıldığında o yıllar Çarlık Rusya'nın Ermeniler ile işbirliği yaptığı tarihe işaret etmektedir. 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması'ndan sonra Çarlık Rusya, Türkiye Türkleri ve Azerbaycan Türkleri arasında önemli bir bölge olan Karabağ'a Ermenileri yerleştirir. Romanda Eğrikar'a yerleştirilen Ermeniler de Lemse Kurtan ve aşiretidir. Zorunlu gurbeti meydana getiren iskân politikası sonucu Kurtan'a satılan Karakelle topraklarında aşiret yaşamaya başlar.

Yazar Lemse Kurtan ve aşireti ile ilgili gurbette olmanın yarattığı duygulardan bahsetmez. Bu tercih tesadüfi değildir. Çünkü aşiret, sözde, kendinden emin bir şekilde yayılma ve hüküm altına alma ilkeleriyle bu topraklara yerleşmiş/-tirilmiştir. Bu nedenle gurbet döngüsünün gurbet yerindeki ayağına bakıldığında hiçbir psikolojik uyum süreci sıkıntısı yaşamadıkları ya da geçmişe herhangi bir özlem duymadıkları görülmektedir.

Lemse Kurtanların göç hadisesi Karakelleler kadar geniş bir yer tutmaz. Siyasi nedenlerle gurbeti yurt edinmeye çalışan bu Ermeni aşireti, 1917’de Bolşevik ihtilali sonucu Çarlık Rusya’nın yıkılması ile tekrar geldiği yere, kaçarak geri döner:

“- Rusya’da çalkalanma var. Kafkas’a da yayılmış. Ayaklanmışlar, hükümet yıkılıyor.

- Gitmek zamanıdır, sonra geç olur.

Kurtan Ağa ayağa kalkıp soğuk soğuk emirler verdi:

- Toplanın, geceleyin çıkmalyız, öyle edin ki, yerliler bilmesin.

Sabah erkenden Karakelle yurduna, oradan da öbür obalara haber yayıldı:

- Kurtan kaçmış” (Süleymanlı, 2014: 191).

Romanda tarihi bir gerçekliğe vurgu edilen Lemse Kurtan’ın zorunlu gurbet döngüsü yine siyasi dengelerdeki değişimlerden ötürü geldikleri yerlere geri dönmeleriyle son bulur.

B. Bireysel Olarak Gerçekleşen Gurbet

Bireysel yaşanan gurbete bakıldığında çeşitli sebeplerle Çiçek, Alay, Oral, Beyrek, Ella ve Ardıç’ın yaşadıkları gurbetler görülmektedir. Olay örgüsü düzeninde ilk gurbete gidiş Çiçek’e aittir.

Çiçek Koçkaroğullarındandır. Karakelle göçü, Eğrikar’a doğru giderken onların obasında misafir edilir. Bu süreçte Çiçek ile Bekil birbirini severler ve evlenirler. Evlenerek bir yere gelin gitmek, en bilinen gurbet nedenlerinden biridir. Hatta yazar da bu durumu “kız göçürmek” tabiriyle eserinde zaman zaman kullanmaktadır. Çiçek de doğup büyüdüğü yerleri bırakarak Eğrikar’a gelin gider:

“Çiçek’i çadırdan çıkardılar. Kızlar gelinler teker teker öpüşüp çekildile.” (Süleymanlı, 2014: 86).

Bu gurbet yolculuğunda geride kalanlarda daha çok hüznün duygusu ortaya çıkarken, gidende ise genellikle mutlulukla kaplanmış heyecan vardır. Kısmî olarak ayrılığın hüznü yaşansa da eserde bu duygulara rastlanmaz. Gurbete gidenin gurbet yeriyle ilk karşılaşması ve ardından devam eden günlerde duyguları değişir. Genelde ilk duygular olumsuzdur. Korku, endişe, alışamamanın yarattığı huzursuzluklar, yalnızlık, yabancılık, hasret vb. Olay örgüsü Çiçek üzerinden gelişmediği için yazar, olası duygulanmalardan bahsetmez.

Bireysel yaşanan ikinci gurbet hadisesi Alay’ındır. Alay’ın gurbet döngüsü Çiçek’e göre daha hareketlidir. Alay, Bekil ve Çiçek’in tek çocuğudur. Çiçek doğumuna yakın Koçkar’a gider. Çünkü obanın Bilici ninesi Alay’ı belli bir yaşa kadar kendisi büyütme ister. Amacı kendi meziyetlerini Alay’a öğretmek, çocuğa el vermektir. Alay, on beş yaşına kadar ninenin yanında büyür. On beşine girdiğinde evinden uzakta kendi isteği dışında, her ne kadar annesinin evi de olsa, gurbette büyüyen Alay, sılaya döner:

“Babası ve anası Alay’ı gördüklerinde on beş yaşındaydı. Boyuna el ulaşmayan geniş omuzlu bir delikanlıydı. Arabaya binip Karakelle yurduna geliyorlardı. Babası Bekil önde gidiyordu, anası Çiçek ve Alay arabadaydı” (Süleymanlı, 2014: 94).

Yazar, Alay’ın sılasına dönüşüne ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Burada Alay’ın duygularından çok babanın ve obadakilerin duyguları ön plana çıkartılmak istenmiştir. Baba Bekil, oğlunu kendi topraklarında hasretle kucaklayabilmenin sevincini yaşarken, diğerlerinde sevinçle beraber belirsizliğin meydana getirdiği endişe ve korku görülmektedir:

“Tepenin sırtında atlılarla karşı karşıya geldiler. Karakelle atlıları atlarından indiler, korkudan mı, sıkıldıklarından mı anlaşılabilir bir duyguyla çöküp oturdular. Babası durmuş, oğlunu seyrediyordu. Alay, babasının yüreğindeki oğul sevgisine sığmıyordu. O, oğul sevgisinden büyüktü” (Süleymanlı, 2014: 93).

Gurbet döngüsü içerisinde Alay sılasına kavuşmuştur. Ancak çok da mutlu sayılmaz. Çünkü onun büyüdüğü yer Koçkarlar’dır. Bu yüzden Alay’ın sılasını garipsemesi ve geride bıraktıklarını özlemesi son derece olağandır:

“Ev birdenbire Alay’a aşına geldi. Bilici ninenin kokusunu hissetti, tırnaklarının ucuna kadar sızladı. Kocaman gökyüzü sanki bu küçücük tek odalı evin üzerine doğru inmişti. Aslında Alay’a böyle geliyordu. Herhalde ihtiyar Bilici kadın bunun için diyordu ki ‘Zor günler geçireceksin, sana çok ağır gelecek, onun için de çabuk evlenirsin. Anan söyle, on altı yaşında seni eversin’” (Süleymanlı, 2014: 95).

Alay, fiziki olarak Karakelleler’e çok benzese de onların çok farklı büyütülmüştü. Onu otacı, bilici birisi yetiştirip, el verdiği için çeşitli meziyetleri ve farklı güçleri vardı. Doğadaki tüm otları biliyor ve onlardan ilaçlar hazırlayabiliyor, zihin okuyup, rüyalarında gelecekle ilgili olayları kestirebiliyordu. Karakelle erkekleri ise yerleşik düzene alışmaya çalışan, at üstünde gerektiğinde seferlere çıkan yiğitlerdi. Alay’ın bu anlamda onlara benzememesi, seferlere çıkıldığında onlarla hareket etmemesi erkekler arasında seslerin yükselmesine neden olur. Aynı zamanda da Beyrek’in kendini öldürmesinden de Alay sorumlu tutulmaktadır. Çünkü Eğrikar’a ilk geldiğinde Beyrek’in karısının gönlü Alay’a aktığı için Beyrek önce karısını, ailesini yok etmiş, sonra da kendini öldürmüştür. Aslında Karakelle geleneklerine göre geline, kıza yan gözle bakmak gurbet nedenlerinden olan sürgün edilme anlamına gelmektedir:

“- O ne diyor ana?

- Hiçbir şey demiyor. Geline kıza yana bakma kadını alayım. O zaman yerimizi yurdumuzu bırakıp göçmemiz gerekir” (Süleymanlı, 2014: 98).

Alay, sayılan bu sebeplerden ötürü Karakelleler arasında hoş karşılanmamaya başlar:

“- Oğlun gözdağıdır. Erkekler arasında adı sanı yoktur. Kanıkevi’ne sefere çıktık, gitmedi. Kız geline doğru bakmıyor. Beyrek gibi bir yiğidin ocağını dağıttı, evini kararttı. Buna oğul diyebiliyor musun Bekil?” (Süleymanlı, 2014: 107).

Obanın aile üzerine baskısı bir yandan artarken Bekil ve Çiçek oğluna kızlar gösterse de Alay kabul etmez. Günlerden sonra, onun rüyasına Kanıkevi’nden kan davalılarından Kutluk’un kızı Çemen girer. Bu sevdâ, hem Karakelleler, hem de Kanıklarca kabul edilemezdir. Ancak, Alay, gidip Çemen’i kendine has özelliklerinden yararlanarak alır. Çemen’i eve getirir. Elbette bu tüm obada büyük bir yankı uyandırır. Bekil bunu alçaklık addeder. Alay ise sevdâsından

vazgeçmez ve obadan ayrılır. Alay da törenin kabul etmediği bir evlilik yaptığı için yurdunu bırakmak zorunda kalır. Böylelikle de törenin yaptırımlarının zorunlu gurbete çıkmanın nedeni olabileceği tespit edilmektedir:

“Alay, Çemen’in elinden tutup döndü, geldikleri gibi de dönüp obadan çıktılar. Bir zaman sonra yeşil su gibi, gelip dünyayı basmış ilkbahar ayları, su gibi süzüle süzüle dağlardan iniyordu” (Süleymanlı, 2014: 107).

SONUÇ

Azerbaycan edebiyatının önemli eserlerinden *Göç* romanına gurbet kavramı bağlamında bakıldığında eserin gurbete çıkmanın yalnızca bir nedeni üzerinde kurgulandığı görülmektedir. Mevlüt Süleymanlı, topluluk halinde veya bireysel hadiselerle gerçekleşen gurbetten yola çıkarak hem bir Türk boyunun atalar yurdunu tekrar yurt edişini anlatmış, hem de Çarlık Rusya'nın iskân politikası sonucu Türk tarihinin halen kanayan bir yarası olan Karabağ meselesine dokunmuştur. Romanda tarihler belirsiz olsa da, gerçekleşen gurbet yolculuklarıyla Azerbaycan tarihinin önemli hadiseleri dile getirilmiştir. Aynı zamanda Türk millî kültür, folklor ve destan öğelerini titizlikle kullanmasıyla eserin literatürde önemle anılmasını sağlayan öğeler gurbet süreci içerisinde tek tek yerini almıştır. Özellikle gurbet yolculuğu esnasında bu unsurlar öne çıkarılmıştır. Göçün dinlenmek için geldiği Koçkarlarda Türk kültürünün önemli öğelerinden misafirperverliğin inceliklerle işlenmesi, şölenler, avlar, koçların ikram edilmesi, ozanların gurbet ve ayrılık manileri söylemesi, rüyalar ve Şamanist özellikler taşıyan Bilici kadının varlığı gibi. Türk destan özellikleri arasında yer alan rüya motifinin göçün yönünü etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkması da dikkat çekicidir.

Eserde sadece maddî gurbetin değil, çok fazla yer almasa da gurbetin manevî yönünün de işlendiği de görülmektedir.

KAYNAKLAR

- AKGÜN, Atıf, (2015), Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine, *Göç Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, London, ss. 69-84.
- AKPINAR, Yavuz, (1994), *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ATAR, Zafer, (2004), Doksan Üç Harbinden (1877-1878) 1923'e Karabağ Meselesi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- DEVECİ, Ümral, (2007), Yüz Yıllık Yalnızlık'tan Göç'e Farklı Coğrafyalarda Benzeşen Gelenekler, *ICANAS*, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, ss. 553-571.
- DUYMAZ, Ali, (2015), Türkiye Türkçesine Aktarılmış Azerbaycan Romanları Üzerine Bir Değerlendirme, *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 102.
- GÖÇMEN, Mine, (2011), Mevlüt Süleymanlı'nın Göç Romanı Üzerine Bir İnceleme, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

- GÜRMAN ŞAHİN, Asuman, (2015), Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Şiirinde Gurbet Temi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış) Doktora Tezi, Manisa.
- KOLCU, Ali İhsan, (2004), Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatları, Salkım Söğüt Yayınları, Ankara.
- PALA, İskender, (1995), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.
- PEHLİVAN, Zühre Nur, (2016), “Rusya'nın Ermeni Devleti Kurma Politikasının Sonucunda: Karabağ Sorunu”, *Asya Küçük Araştırmalar*, Temmuz, Cilt. 4 Sayı 8, sf. 94-109. 16p.
- SARIKAYA, Mahmut, (1994), “Dünyanın Beli Uzun...” , *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, Kayseri, ss. 247-258.
- , (2007), Türklerdeki Soykırım Algısının Dile Yansıması Üzerine, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring, ss. 551-559.
- SÖYLEMEZ, Orhan, (2008), Cengiz Alyılmaz İle Yazıtların İzinde, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Sayı 37 Erzurum, ss. 317-237.
- TÜRK, Mehmet Taner, (2012), Mevlüt Süleymanlı'nın “Göç” ve Yaşar Kemal'in “Binboğalar Efsanesi” Romanlarında Gelenek-Modernizm Çatışması, *Azərbaycan Dünya Ədəbiyyatında Beynəlxalq Simpoziumun Materialları 27-29 May 2011, Xəzər Universitəsi Nəşriyyatı, Khazar University Press, Bakü*, ss.275-288.
- ULUDAĞ, Süleyman, (1995) Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul.
- ÜRKMEZ, Hülya, (2000), Köç Romanında Destan İzleri, *Geçmişten Günümüze Destan Uluslararası Toplantı, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi*, İstanbul, ss. 1-13.
- VAHİDOĞLU, Yaşar Qarayev, (1997), “Mövlüd Süleymanlı”, *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi V*, Kültür Bakanlığı, Ankara.